

UDK . 911 . 3 : 323 . 15 (497 . 12) = 863

POLOŽAJ ITALIJANSKE IN MADŽARSKE NARODNOSTI IN NARODNOSTNO MEŠANA OBMOČJA V SLOVENSKI ISTRI IN PREKMURJU V LUCI SOCIALNE GEOGRAFIJE

Vladimir Klemenčič

Osvetlitev položaja narodnosti ali narodne manjšine terja od socialne geografije jasno izdelana izhodišča za proučevanje. Položaj narodne manjšine je odvisen od cele vrste dejavnikov, ki so vezani na njihov poselitveni prostor in družbenogospodarske procese v njem. Proučevati moramo prostor poselitve narodnosti ali majšine in njihovo družbenogospodarsko strukturo! Pri analizi narodnostno mešanega ozemlja moramo opredeliti specifičnost družbenogospodarskega razvoja, kamor sodi usmerjanje družbenogospodarskega razvoja, dinamika družbenogospodarskega razvoja in njena povezanost z organizacijo prostora. Narodnostno mešano ozemlje pa ne moremo obravnavati izolirano, temveč v njegovi povezanosti in odvisnosti od ožje in širše okolice. Narodnostno mešano ozemlje v Slovenski Istri moramo proučevati kot sestavni del Obalno - kraške regije, narodnostno mešano ozemlje v Prekmurju pa kot sestavni del celotnega Pomurja. Obe regiji pa moramo proučevati tudi kot sestavni del SR Slovenije in SFR Jugoslavije. Ker obe regiji ležita ob meji, moramo pri analizi upoštevati tudi funkcijo obmejne lege, tako s stališča družbenogospodarskega kot tudi kulturnega razvoja narodnosti. Upoštevati mora tudi njihovo povezanost z večinskim narodom ob uveljavljanju funkcionalne dvojezičnosti? Ta dvojezičnost velja tako za narodnosti kot večinski narod in omogoča kulturno prepletanost s sosednjo Madžarsko in Italijo.

Proučevanje položaja obeh narodnosti mora temeljiti na analizi stopnje družbenogospodarske in socialne integriranosti obeh narodnosti (v delu, zaposlitvi, izobraževanju, doseženi stopnji šolske izobrazbe, oskrbi, izkoriščanju prostega časa)? Pri teh

¹Klemenčič V., Siškovič K., 1979, Considerazioni per la valutazione dei problemi socio-economici e ambientali degli Sloveni in Italia; Atti del simposio sui problemi socio-economici e ambientali degli Sloveni in Italia, Vol.1, Trieste, str. 5-21.

²Klemenčič V., Hajós F., 1976, Dvojezičnost v SR Sloveniji (narodnostno mešanem ozemlju v Prekmurju), Teorija in praksa 13, št. 1-2, Ljubljana, str. 66-70.

³Klemenčič V., 1975, Italjansko prebivalstvo na narodnostno mešanem ozemlju na Koprskem v SR Sloveniji, Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni, CZ, Ljubljana, str. 304-312.

proučevanjih je zelo pomembno ugotavljanje, v kakšni meri je narodnosti omogočeno vključevanje v družbenogospodarski razvoj z večinskemu narodu ustreznim socialnim prestrukturiranjem. Pri tem se odpira vprašanje, v koliki meri lahko zadrži posamezni pripadnik narodnosti svojo narodnostno pripadnost v mešanem zakonu. Mešani zakoni lahko pripomorejo k enakopravnosti pripadnikov narodnosti z večinskim narodom, zlasti pa k uveljavljanju pristne dvojezičnosti pri njihovih otrocih.

Take socialnogeografske raziskave so pokazale, da je razlika med narodnostno mešanim območjem v Prekmurju in Slovenski Istri zelo velika, tako v zgodovinskem razvoju, družbenogospodarskih procesih ter smereh in stopnji družbenogospodarskega razvoja kot tudi v političnogeografskem položaju.*

Skupna značilnost obeh območij je velika dinamika v preobrazbi funkcije prostora in socialni preobrazbi strukture prebivalstva. Medtem ko je narodnostno mešano ozemlje Slovenske Istre postalo obmejno območje in se izoblikovalo z razvojem pristanišča v Kopru in razvojem turizma šele po drugi svetovni vojni, je narodnostno mešano ozemlje v Prekmurju kot območje ob zaprti meji nastalo že po prvi svetovni vojni, a ostalo vse do zadnjih dveh desetletij nerazvito, in ima družbenogospodarsko strukturo, značilno za prehodno fazo iz agrarne v urbano družbo. Razlika med njima je tudi v tem, da je narodnostno mešano območje Slovenske Istre povezano s sosednjo Italijo s številnimi prehodi in ima hkrati mednarodni tranzitni značaj in hkrati tudi značaj dela obmestne cone Trsta, saj je narodni manjšini zaradi bližine velikega mesta z razvitimi italijanskimi kulturnimi in izobraževalnimi ustanovami olajšano spremljanje kulture svojega matičnega naroda? Za obe narodnostno mešani regiji je značilna odprtost in možnost kulturnega povezovanja tako narodnosti s svojim narodom v matični državi kot tudi z večinskim slovenskim narodom in drugimi narodi in narodnostmi Jugoslavije. Dvojezično osnovnošolsko izobraževanje omogoča pripadnikom narodnosti i večinskega naroda nadaljnje izobraževanje tako pri nas kot v sodenji Madžarski in Italiji. To omogoča tudi svobodno izbiro kraja zaposlitve. Dvojezično izobraževanje v dvojezičnih otroških vrtcih, osnovnih šolah, nekaterih smereh usmerjenega izobraževanja ter izobraževanje v jeziku in kulturi slovenskega naroda na italijanskih šolah ter italijanščine in italijanske kulture na slovenskih šolah pa nudi podlago za funkcionalno dvojezičnost?

*Klemenčič V., 1978, Grenzregionen und Nationale Minderheiten (Obmejne regije in manjšine); Socialnogeografski problemi obmejnih in obmestnih območij, Geographica Slovenica 8, Ljubljana str. 1-7.

†Klemenčič V., 1981, Die Kulturlandschaft im nordwestlichen Grenzgebiet Jugoslawiens (SR Slowenia); Regio Basiliensis XXII, 2-3, str. 217-231.

‡Klemenčič V., 1976, The open border and border regions as a new regional-geographic phenomenon, Regional geography-Geographie regional. Regional maja geografija, Moskva, str. 146-149.

§Klemenčič V., 1984, Funkcija in položaj jezika Slovenci v zamejstvu ter narodnosti v SR Sloveniji; Dvojezičnost - individualna ter družbene razsežnosti, Prispevki konference, Ljubljana, str. 27-31.

Mirno sožitje med narodom in narodnostjo z enakimi možnostmi v socialnem razvoju, izobraževanju, izbiri kraja bivanja in zaposlitve pa odpira celo vrsto vprašanj novega načina prepletenosti kulture narodnosti s kulturo večinskega naroda. To pa prinaša tudi tako na narodnostno mešanem ozemlju v Prekmurju kot na narodnostno mešanem ozemlju v Slovenski Istri vprašanje možnosti objektivne opredelitve k narodnosti v mešanih zakonih. Na podlagi popisov leta 1971 in 1981 se je na obeh narodnostno mešanih območjih pokazalo, da je tako izobraževanje vplivalo na povečanje števila mešanih zakonov, ki uporabljajo oba jezika tako v ožjem družinskem krogu kot v javnosti?

Položaj, narodnost, družbenogospodarski razvoj in funkcija narodnostno mešanih območij Slovenije, pa ne moremo ocenjevati zgolj na podlagi analize preteklega in sedanjega stanja, temveč jih moramo zagotoviti s takim planiranjem družbenogospodarskega razvoja narodnostno mešanih območij, ki bo zagotavljalo nadaljnjo rast absolutnega števila in večinskemu narodu enakovreden razvoj socialne strukture. Zavedati se moramo, da vsak poseg v narodnostno mešan prostor, naj bo to v gospodarskih in negospodarskih dejavnostih, vpliva na rast, njihovo razporeditev, socialnoekonomsko strukturo in izobrazbeno strukturo prebivalstva. Prav tako se moramo zavedati, da sta obe narodnostno mešani območji v Sloveniji v fazah zelo dinamične gospodarske preobrazbe, ki pogojuje intenzivne migracije prebivalstva znotraj narodnostno mešanega območja (podeželje - mesto), odseljevanje iz narodnostno mešanega ozemlja in doseljevanje na narodnostno mešano ozemlje? V te selitvene tokove se vključujejo tako pripadniki narodnosti kot večinskega naroda, hkrati pa se ti tokovi prepletajo s selitvenimi tokovi celotne Jugoslavije. Z doseljevanjem prebivalcev narodov in narodnosti iz drugih republik in obeh pokrajin se ob stopnjevanem družbenogospodarskem razvoju ne spreminja le model poselitve italijanske in madžarske narodnosti, temveč nastaja tudi novo razmerje med italijansko oziroma madžarsko narodnostjo in večinskim slovenskim prebivalstvom ter prebivalstvom iz drugih krajev Jugoslavije.

Pri dosedanjih raziskavah je bilo ugotovljeno, da se je socialna struktura na narodnostno mešanih območjih spreminjala. Tako se je tudi, ustrezno družbenoekonomskemu razvoju spreminjala izobrazbena struktura pripadnikov narodnosti kot pripadnikov večinskega naroda.⁹ Pri italijanski narodnosti se kaže, v pri-

⁹Genorio R., Klemenčič V., Stergar A., 1983, Vprašanje okrog interpretacije rezultatov jugoslovanskega popisa prebivalstva po narodnosti leta 1981, Razprave in gradivo, Ljubljana, številka 16, str. 147-156.

¹⁰Piry I., 1983, Demografska gibanja na Slovenski obali, Inštitut za geografijo Univerze E.Kardelja v Ljubljani, Raziskovalna naloga.

¹¹Genorio R., Klemenčič V., 1983, Socialnogeografski vzroki spreminjanja narodnostne strukture in poselitve prebivalstva narodnostno mešanih območij v SR Sloveniji, Inštitut za geografijo Univerze E.Kardelja v Ljubljani, Raziskovalna naloga.

merjavi s slovenskim narodom, nekoliko večji delež zaposlenih v kvartarnih dejavnostih. Narodnostno mešano območje v Prekmurju sta zajela industrializacija in razvoj drugih gospodarskih in negospodarskih dejavnosti šele v zadnjih dvajsetih letih, narodnostno mešano območje Slovenske Istre pa tokovi intenzivne gospodarske preobrazbe takoj po drugi svetovni vojni in se močno stopnjujejo z razvojem turizma v zadnjih dveh desetletjih.

Zaradi novo nastalih političnih sprememb se je po drugi svetovni vojni močno spremenila socialna in narodnostna struktura prebivalstva. Velik del italijanskega prebivalstva, ki je prevladoval v mestih Koper, Izola in Piran, in nekaterih okoliških naseljih, se je izselil v Italijo, hitra rast delovnih mest v industriji, turizmu in pristanišču ter drugih spremljajočih neagrarnih dejavnostih terciarnih in kvartarnih dejavnosti pa je vsa povojna leta pritegoval prebivalstvo iz širše okolice Slovenske Istre, celotne Slovenije ter nadpovprečno tudi iz drugih območij Jugoslavije.¹³ Narodnostno mešano območje z mesti in podeželskim zaledjem se je urbaniziralo, pokrajina pa spremenila svojo podobo iz agrarno v urbanizirano.

Veliko število odseljenih Italijanov je porušilo ravnotežje v njihovi demografski strukturi, prizadelo pa je tudi njihovo sklenjeno poseljenost. K razpršenosti v poselitvi narodnosti pa je v zadnjem desetletju prispevalo tudi razseljevanje še bolj ali manj sklenjeno poseljenih mestnih četrti in naseljevanje v novo nastalih četrtih. Italijansko prebivalstvo se je vključilo tudi v tokove mesto - podeželje, kar je prispevalo k oblikovanju novega modela poselitve prebivalstva v narodnostno mešanem ozemlju nasploh, s tem pa tudi večje pomešanosti italijanske narodnosti. Ker je prebivalstvo italijanske narodnosti v procesu družbeno gospodarske preobrazbe spreminjalo svojo socialno strukturo, ustrezno večinskemu slovenskemu narodu in prebivalstvu iz drugih delov Jugoslavije, se vse bolj povečuje tudi število mešanih zakonov - slovenskih in italijanskih ter zakonov, ki jih sklepa avtohtono slovensko in italijansko prebivalstvo s prebivalstvom narodov in narodnosti, ki so se doselili iz drugih republik in pokrajin.

Na narodnostno mešanem območju v Prekmurju se je z razvijanjem industrije na narodnostno mešanem območju (Lendava, Prosenjakovci) in na slovenskem delu Prekmurja (Salovci, Murska Sobota) v zadnjih dvajsetih letih spremenila struktura prebivalstva s pretežno kmečkim prebivalstvom v strukturo z večjim delom nekmečkega prebivalstva. Ker se je razvila industrija, ki je v razmeroma kratkem času dala možnost za zaposlitev nekvalificirane ali polkvalificirane delovne sile, je pritegovala viške

¹³Repolusk P., 1983, Italijansko osnovno šolstvo v občini Piran, Inštitut za geografijo Univerze E.Kardelja v Ljubljani, Raziskovalna naloga.

kmečke delovne sile iz kmečkih gospodinjstev, ki dnevno potuje med domačim krajem in krajem zaposlitve. Tako se je v dvajsetih letih ob industrializaciji vključilo narodnostno mešano ozemlje v migracijske tokove širšega pomurskega prostora Slovenije pa tudi bližnjih območij Hrvaške.¹² Zadnjih dvajset let pomeni za madžarsko narodnost kot tudi za slovensko prebivalstvo narodnostno mešanega ozemlja dobo intenzivnih migracij v obliki stalnih selitev iz vasi v mesta ali bližnjo okolico, hkrati pa tudi doseljevanja pripadnikov večinskega naroda in drugih narodnosti na to območje. Sledimo lahko močnim tokovom dnevne migracije na narodnostno mešanem območju in močnim tokovom dnevne migracije iz narodnostno mešanega območja v ostale kraje Pomurja. Sledimo tudi izseljevanju višje kvalificiranega madžarskega prebivalstva v občinsko središče Murska Sobota, ki je centralni kraj za narodnostno območje občine Murska Sobota, pa tudi v druge centralne kraje Pomurja. Ker je del viška delovne sile našel zaposlitev zunaj narodnostno mešanega območja, sledimo nazadovanju števila prebivalstva v letu 1971 - 1981 in to skoraj enako pri Slovencih in Madžarih.

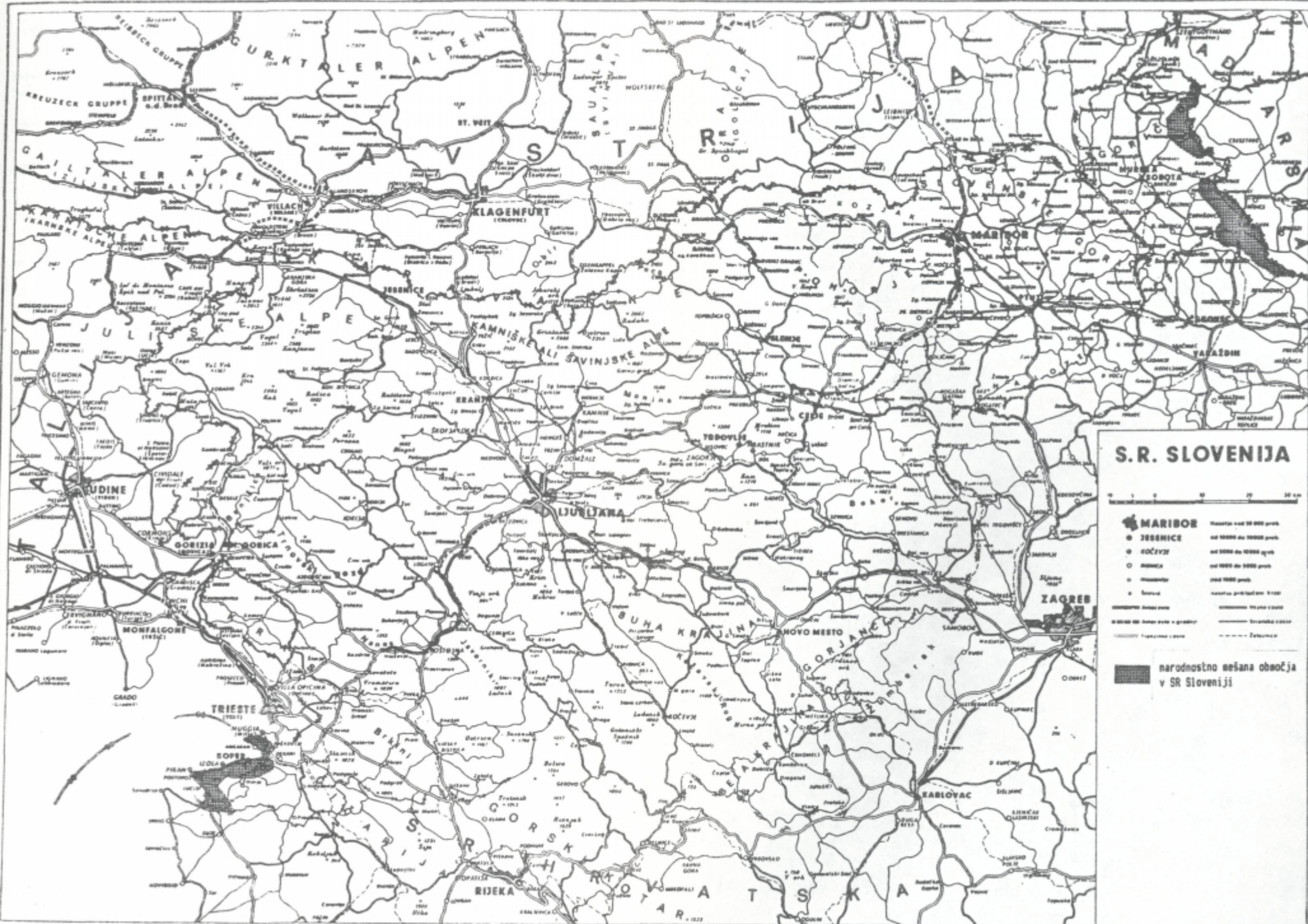
Za narodnostno mešano območje v Prekmurju je značilno, da se je poleg predšolskega in osnovnošolskega izobraževanja razvilo tudi nekaj smeri za srednješolsko dvojezično izobraževanje (humanistična, ekonomska, tehnična).¹³

Dvojezično izobraževanje na osnovnošolski in usmerjeni stopnji za poklice, ki so potrebni narodnostno mešanemu ozemlju, je privedlo do zблиžanja otrok slovenskega naroda in madžarske narodnosti, pa tudi s pripadniki narodov, ki so se priselili iz drugih delov Jugoslavije. Prav za to območje je značilno, da je bila še pred dvajsetimi leti izoliranost med madžarskimi in slovenskimi naselji ter madžarskim in slovenskim prebivalstvom velika. Poroke med njimi so bile redek pojav. Vsak je v glavnem govoril v svojem jeziku, drugi jezik pa le v skromni obliki.

¹²Gaál M., 1983, Regionalno-geografska preobrazba narodnostno mešanega ozemlja v Prekmurju, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Ljubljana, Diplomski naloga.

¹³Klemenčič V., Genorio R., Olas L., 1982, Mreža šol v občini Lendava (povzetek), Az iskola Hálózat Lendva Községben (kivonat), Informacije - Híradója G., Lendava - Lendva, št. 1, str. 1-19 in 21-29.

S.R. SLOVENIJA

- MARIBOR** površina nad 50 000 kv. km
  - IZBENICE** od 10 000 do 50 000 kv. km
  - KOČEVJE** od 5 000 do 10 000 kv. km
  - BRANICA** od 1 000 do 5 000 kv. km
  - NOVO MESTO** od 500 kv. km
  - Trst** površina približno 5 kv. km
- meje Slovenije
 meje občin
 železnice
 avtoceste
 železnice
 avtoceste

narodnostno mešana območja v SR Sloveniji